

Discussiepaper Kennis & Innovatie

De regio op eigen kracht?

Deel I Elementaire zaken

Inleiding

Voorliggend discussiepaper dient als input voor het rondetafelgesprek binnen het traject van de meerjarenvisie 2015. In dit paper komen verschillende onderwerpen met betrekking tot kennis en innovatie aan bod. Vooraf is het nuttig om te vermelden dat de onderwerpen bij lange na niet volledig zijn uitgediept. Het doel van dit paper is een korte weergave te schetsen van de belangrijke thema's binnen dit onderwerp en de regio. Het rapport is verdeeld in twee delen. In dit deel wordt het onderwerp geïntroduceerd en komen de elementaire zaken aan bod. Hierbij houden wij rekening met de ontwikkelde kennis van de deelnemers aan de rondetafelsessie op dit gebied. In deel twee worden de onderwerpen voor zover mogelijk gekoppeld aan de regio Noordwest-Holland.

Kennis en Innovatie, een introductie

In de door Schumpeter (1942), een Oostenrijkse econoom, opgestelde theorie over economische groei speelt het begrip innovatie een centrale rol. Zijn theorie gaat vooral in op de structurele factoren die noodzakelijk zijn voor innovatie. Volgens hem is goed ondernemerschap de stuwende kracht achter economische groei. Ondernemers nemen namelijk initiatieven en durven risico's te dragen. Ondernemers zoeken naar '*Neue Kombinationen*', oftewel innovaties. Innovaties zorgen voor een stijging van de factorproductiviteit en deze zorgt op zijn beurt voor economische groei. Eigenlijk is zijn theorie nog steeds actueel.

De afgelopen jaren is innovatie gemeengoed geworden. Niet alleen bedrijven, maar ook overheden lopen warm voor innovatie. De grondgedachte van de hogere overheden is dat bedrijven moeten opereren in productiemilieus waarin innovatie gedijt. Dit betekent dat randvoorwaarden om te ondernemen moeten worden verbeterd. Deze gedachte is vanuit Brussel vertaald in de Lissabonstrategie, waarna Den Haag zich ook over dit onderwerp is gaan buigen. Momenteel tracht de Rijksoverheid innovatie te stimuleren middels subsidieregelingen, wetgeving en bijvoorbeeld oprichting en/of deelname in adviesorganisaties. De verwachting is dat met het aantreden van het nieuwe kabinet nog sterker zal worden ingezet op innovatie.

Gesteld wordt dat kennis onmisbaar is om te komen tot innovatie. Kennis verwerven en vervolgens toepassen is onontbeerlijk voor een gezond regionaal bedrijfsleven. Bij kennis onderscheiden wij stilzwijgende en expliciete kennis. Stilzwijgende kennis is niet makkelijk te exploiteren en is individu-afhankelijk. Expliciete kennis daarentegen is gedocumenteerde kennis. Deze kennis is vaak complexer maar kan makkelijker worden gedeeld en aangewend. Toepassing van kennis is een samenspel tussen de stilzwijgende en expliciete kennis (kennisconversie). Als kennis wordt aangewend ontstaan innovatieprocessen. Hieruit volgen vernieuwingen in de vorm van producten, diensten of processen.

Begripsbepaling

Om helderheid te krijgen op wat innovatie omvat worden verschillende definities gegeven:

De Jong & Kerste (EIM): Innovatie is elke vernieuwing of verandering gericht op resultaatverbetering.

Van der Linden (Van Lanschot Bankiers NV): Excelleren is het stelselmatig verbeteren van het bestaande. Innoveren is het bestaande loslaten en nieuwe wegen naar succes vinden.

Joe Tidd (Professor Technology en Innovation Management, universiteit van Sussex): Innovatie is verandering van de dingen die een organisatie aanbiedt (product- en dienstinnovatie) of de manier waarop zij dit creëert en aflevert (procesinnovatie).

Ministerie van Economische Zaken: Innovatie is vernieuwing die neerslaat in producten, diensten, processen of organisatievormen.

Uit bovenstaande definities kunnen we concluderen dat innovatie vooral het proces en niet zozeer het eindresultaat behelst. Bedrijven komen tot innovatie door zichzelf een manier van werken aan te leren. Het lineaire begrip van innovatie, namelijk het exploiteren van kennis en ideeën, wordt tegenwoordig steeds vaker in een groter verband geplaatst. Innovatieprocessen van bedrijven, kennisoverdracht vanuit het onderwijs en wetgeving van overheden vormen tezamen systemen. Deze systemen functioneren op een bepaald schaalniveau (regionaal, nationaal of internationaal). Overheden zien innovatiesystemen vooral in hun nationale context. Zo ontstaat een beeld van de prestatie van de innovatiekracht van een land. Hieronder is de innovatiekracht van Nederland naar bbp berekend. Opvallend is dat actuele cijfers simpelweg ontbreken om uitspraken te doen over de innovatiescore.

Kengetallen	Waarde 2003	Waarde 2004	Waarde 2005	Ambitie 2007	Ambitie in 2010
Positie van Nederland in European Innovation Scoreboard (EU-25)	8e	8e	7e	6e	Top 5
R&D-uitgaven private sector als % van het BBP(EU-25)	1,01% (1,17%)	1,03% (1,16%)	nog niet beschikbaar	EU-25 gemiddelde	2%
R&D-uitgaven publieke sector als % van het BBP(EU-25)	0,75% (0,64%)	0,75% (0,62%)	nog niet beschikbaar	–	1%

Bron: Europese Commissie, Innovation Scoreboard 2005 (data gecorrigeerd voor EU-25)

Gesteld is dat innovatie een manier van werken is. Aan innovatiegedrag liggen motieven of behoeften ten grondslag. We gaan ervan uit dat innovatie als gedrag van bedrijven wordt gedreven vanuit kennistoepassing of vanuit kennis uit de praktijk. Dit onderscheid is van belang omdat innovatie vanuit kennistoepassing zich vooral richt op R&D en het creëren van expliciete kennis. Praktijkgedreven innovatie vindt zijn oorsprong in ervaring en is vaak persoonsafhankelijk (stilzwijgende kennis). Innovatie in het MKB is vooral praktijkgedreven innovatie. Natuurlijk ligt er ook een gevaar in het maken van onderscheid tussen kennisgedreven en praktijkgedreven innovatie. Het combineren van deze twee behoeften vindt ook plaats en kan juist extra toegevoegde waarde bieden. Daar zetten overheden op dit moment vooral op in.

Typing van de regio

Met 775.000 inwoners (waarvan 270.000 in de grootste deelregio Noord-Kennemerland) is Noordwest-Holland aan te merken als een grote regio: bijna 5% van de Nederlandse bevolking woont in dit gebied. Het beroepsbevolkingspotentieel (bevolking van 15-64 jaar) bedraagt bijna 525.000 personen en groeit nog slechts traag. Gezien de uitstroom van personen uit de beroepsbevolking de komende jaren zal de regio een krimp ervaren. De hoge uitgaande pendel richting de Noordvleugel van de Randstad die deze regio kenmerkt zal bij ongewijzigd beleid tevens toenemen. Uitstroom (als gevolg van vergrijzing en pendel) minus instroom (vanuit het onderwijs) bedraagt 7500 personen per jaar. Dit betekent dat de regionale arbeidsmarkt jaarlijks een flinke krimp gaat ervaren.

Urgentie

De Kamer van Koophandel met regiostimulerende en voorlichtende taken is een instituut dat een visie moet ontwikkelen op het thema innovatie in de regio. De hoge mate van urgentie is vooral terug te voeren op de actualiteit van het onderwerp en de gedachte dat innovatiebevordering bijdraagt aan economische groei en dit regionaal vorm kan worden gegeven. Of zij activiteiten moet ondernemen op dit thema wordt gedurende het visietraject duidelijk.

Visie

‘Innoveren moet je leren, dit doe je met partners en omvat zowel producten als diensten en processen.’

De visie op kennis en innovatie vanuit de Kamer van Koophandel behelst drie aspecten die hier worden toegelicht. Het eerste aspect is dat innovatie moet worden aangeleerd. In feite moet het aangeleerd gedrag worden van sleutelpersonen binnen bedrijven. Daarom staat of valt het vaak met mensen en niet zozeer met bedrijfsstrategieën. Natuurlijk moeten bedrijven openstaan voor vernieuwing en dit uitdragen, maar duurzame innovatie komt primair voort uit kennisontwikkeling en het genereren van ideeën. Hierbij is *human capital* zeker bij mkb-bedrijven vaak doorslaggevend. Het tweede aspect is dat innovatie samen met relevante partners wordt vormgegeven vaak duurzamer en slagvaardiger blijkt te zijn. Het opzetten van innovatiecoalities past daarom binnen de visie van de Kamer van Koophandel. Dit kunnen zowel coalities met bedrijven als met het georganiseerd bedrijfsleven of kennisinstellingen zijn. Het derde aspect duidt op de verscheidenheid van innovatie. Innovatie blijft niet beperkt tot technologische innovatie. Product- en dienstvernieuwing vindt in alle sectoren plaats met alle producten en diensten. Het is daarom van belang innovatie niet te verengen. Wel moeten er keuzes worden gemaakt bij welke soorten innovaties de Kamer van Koophandel een rol kan vervullen.

Uitgangspunten

Uitgangspunt bij kennis en innovatie is samenwerking tussen externe partijen (toeleveranciers, afnemers, branchegeenoten, kennisinstellingen). Volgens de Rabobank Cijfers & Trends 2005/2006 werkt een kwart van de 530.000 kleine en middelgrote bedrijven aan enige vorm van samenwerking zoals hierboven is beschreven. Er is dus nog veel te winnen.

Een instituut als de Kamer van Koophandel moet zich niet zozeer richten op interne innovatieprocessen van bedrijven, maar meer op de bedrijfsomgeving in termen van ruimte voor bedrijvigheid, toegang tot kennis, bevorderen van onderschap en bereikbaarheid. De Kamer van Koophandel neemt wel deel in programma's om ketens van bedrijven aan te zetten tot innovatie, maar dit is beperkt. De kennis vanuit de Kamer van Koophandel is daarvoor ontoereikend.

In het MKB manifesteren innovatieprocessen zich kort door de bocht gezegd vooral in kleinere producten, diensten of processen. Radicale innovaties worden niet in dit traject meegenomen.

Deel II Regionale opgave

Ambitie

De ambitie van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland op de programmalijn Kennis & Innovatie behelst het uitdragen van bovenstaande visie toegespitst op samenwerking. Dit moet leiden tot een duurzame, toekomstbestendige versterking van de economie van Noordwest-Holland.

SWOT-analyse Innovatie en de regio

Strengths	Weaknesses
Veel productiegeoriënteerde bedrijvigheid	Klein aandeel kennisgeoriënteerde bedrijvigheid
Technische kennis	Dienstensector te weinig hoogwaardig
Ligging t.o.v. de Randstad	Weinig kennisinstuten in de regio
Sluiten van coalities door regionaal bedrijfsleven	Stimuleringsgelden rijksoverheid niet naar voor deze regio
Opportunities	Threats
Kennistransfer	Weinig bereidheid tot kennisdeling
Stimuleren van ondernemerschap in het onderwijs	Moeilijk om positie in te nemen in innovatieprocessen
Versterking van succestrajecten	Draagvlak bij andere partijen
Dienstensector groeit	
Belang van innovatie neemt toe	
Innovatiedruk neemt toe	

Opgaven

De benoemde ambitie resulteert in een aantal opgaven voor de regio:

1. Stimuleren tot samenwerking door mkb-ondernemers
2. Vergroten van kennistransfer tussen onderwijs en bedrijfsleven
3. Overheden moeten clustering stimuleren waar dat mogelijk is
4. Verbeteren van toegang en kennis over subsidies
5. Het verbeteren van de digitale infrastructuur en fysieke infrastructuur (relatie Randstad en oost-west)

Dilemma's

Kennisuitwisseling en duurzame innovatie wordt in samenwerking tussen externe partijen (toeleveranciers, afnemers, branchegenoten, kennisinstellingen) vormgegeven. Uit onderzoek van ATO Noord-Holland uit 2005 blijkt dat vrijwel alle technologische bedrijven in deze regio wel aan innovatie doen. Volgens de Rabobank Cijfers & Trends 2005/2006 werkt een kwart van de 530.000 kleine en middelgrote bedrijven aan enige vorm van kennisuitwisseling en/of duurzame innovatie met externe partijen zoals hierboven is beschreven. Actief worden op dit onderwerp kan positieve effecten sorteren omdat innovatiestimulering aansluit op de behoefte vanuit het bedrijfsleven. Er valt namelijk nog veel te winnen. Tegelijkertijd is het moeilijk om een adequate rol te kiezen gezien het feit dat innovatie zich moeilijk laat organiseren. Het dilemma is dan ook het leveren van een positieve bijdrage tegenover onduidelijke toegevoegde waarde binnen het gehele krachtenveld.

Dilemma 1:
Positieve bijdrage versus onduidelijke toegevoegde waarde

Dilemma 2:
Overorganisatie versus wens vanuit het bedrijfsleven

Dilemma 3:
Landelijk ontwerp versus belang voor regionale economie

Een tweede dilemma is overorganisatie van innovatie-initiatieven tegenover de wens vanuit het bedrijfsleven om ondersteund te worden bij innovatie-initiatieven. Innovatiestimulering vindt voornamelijk plaats op projectbasis met een duidelijk resultaat en een start- en eindpunt. De landelijke overheid (en in mindere mate ook de regionale en lagere overheden) werken daarnaast aan generieke (administratieve) lastenverlichting. Vermindering van regels komt hopelijk ten goede aan een innovatiestimulans bij bedrijven. Hetzelfde geldt voor innovatie in de bedrijfsomgeving. Bedrijven willen opereren en innoveren zonder daarbij belemmerd te worden door wet- en regelgeving, de fysieke en digitale mogelijkheden en de toegang tot kennis. Dit overstijgt het niveau van de bedrijfsvoering, maar is zeker relevant voor bedrijven omdat gewerkt wordt aan een gezonder innovatieklimaat. Van de Kamer van Koophandel wordt ook verlangd om meer te focussen op de bedrijfsomgeving. Dit is de wens die het bedrijfsleven ons toedicht.

Een derde dilemma is dat innovatie-initiatieven vaak landelijk worden vormgegeven tegenover het belang van innovaties voor de regionale economie. Landelijk innovatiebeleid richt zich zoals gezegd voornamelijk op subsidieregelingen, deelnemingen in (tijdelijke) projectorganisaties en ontmoetingsplatforms voor ondernemers en bestuurders. Innovaties binnen bedrijven en bedrijfstakken daarentegen versterken de regionale economie, lees economische groei en werkgelegenheid. Daarmee verdienen innovaties mede gezien de eigen regionale compilatie van de productiestructuur ook regionale stimulering. Dit kan door middel van begeleiding, ontmoeting en het aanzetten tot nieuwe innovatietrajecten.

Krachtenveldanalyse

Om zicht te krijgen op actoren in het speelveld van kennis en innovatie is een krachtenveldanalyse nuttig. De relevante partijen die een rol spelen bij kennis en innovatie zijn:

	Rol	Concreet
Bedrijven	Initiators en vormgevers	Bedrijven hebben in de periode 2004 voor bijna 9 mld geïnvesteerd in R&D. In 2002 was dit 8 mld.
Onderwijsinstellingen	Toegankelijk maken van kennis	- ruim 80 mln voor kwaliteit en innovatie in primair onderwijs. - 140 mln in 2007 voor meer samenwerking met bedrijfsleven door beroepsonderwijsinstellingen. 82 mln is daarvan gereserveerd voor FES Beroepsonderwijs in bedrijf. - 7,5 mln voor innovatie in voortgezet onderwijs - 135 mln voor innovatie in hoger onderwijs
Ondernemersorganisaties	Stimuleren en accommoderen van samenwerking	Ondernemersorganisaties als VNO-NCW en MKB-Nederland
Syntens	Eén op één advies en bewustwording	Syntens is op dit moment vooral actief in deze regio met het Kanskanon en Sales in de Bouw.
Platform Innovatie	Agenderen en aanzetten tot verbetering	Het innovatieplatform wil belemmeringen in het innovatiesysteem doorbreken, monitoren en voorlichten
Senter Novem	Financiële steun en advisering voor duurzame innovatieprojecten en kennisontwikkeling	De drie belangrijkste innovatietrajecten voor mkb die zij ondersteunen zijn: WBSO (Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk), Borgstellingskrediet en innovatievouchers.
Rijksoverheid	De Rijksoverheid stimuleert innovatie vooral door middel van subsidiëring en begeleiding van kansrijke, duurzame innovatieprojecten.	- In 2007 514 mln voor innovatiebeleid, dit neemt daarna af. - Jaarlijks 9,1 mln voor technocentra - Jaarlijks 7,5 mln euro voor Regionale actie en aandacht voor kennisinnovatie (Raak)
Provincie Noord-Holland	De provinciale overheid stimuleert duurzame innovatie vooral door deelnemingen in projectorganisaties	Eenmalig 800.000 euro beschikbaar om initiatief kenniseconomie en innovatie uit te voeren. Eenmalig circa 900.000 euro voor innovatie in landbouw (biologisch en duurzaam). Co-financiering in waddenfonds.
Europese Unie		115,5 mld euro. 60% van budget voor zevende kaderprogramma voor transnationale samenwerkingsprogramma's. De rest vooral op het gebied van kennis, infrastructuur en internationale samenwerking

De budgetten zijn overgenomen uit de Rijksbegroting 2007

Trends

Om effectief innovatie te stimuleren is het noodzakelijk om inzicht te hebben in trendontwikkelingen in sectoren of clusters. Syntens benoemt in haar antennewijzer 2006 trends die aan sectoren worden gerelateerd. De trends ICT, samenwerking, focus op procesinnovatie en verdergaande globalisering worden het meest genoemd. Wij nemen aan dat deze trends ook voor het regionaal bedrijfsleven in Noordwest-Holland gelden en dat het trends met een lange termijnfocus zijn. Verschillende trends hebben betrekking op de bedrijfsomgeving. Dit zijn samenwerking, internationalisering en ketenlogistiek. De andere veelgenoemde trends (ICT, product- en procesinnovatie) zijn vooral bedrijfsinterne innovaties. Deze trends worden in het volgende deel in een programmalijn vertolkt. Naast trends zijn ook regionale clusters in de context van innovatie relevant. Het EIM hanteert de volgende werkdefinitie.

Een regionaal cluster is een samenwerkingsverband met als strategisch doel het behouden of vergroten van het concurrentievermogen van de afzonderlijke deelnemers. Een dergelijk cluster bestaat uit ten minste twee bedrijven, waarvan er in ieder geval één tot het MKB behoort. Hoewel de belangrijkste voorwaarde van het cluster moet zijn dat het een geografische dimensie heeft, kan er ook een horizontale, verticale of institutionele dimensie aanwezig zijn.

Twee begrippen staan hierbij centraal: samenwerking en het strategisch doel. Deze regio heeft een aantal sterke concentraties van bedrijven die we voor het gemak clusters noemen. De prestatie van de afzonderlijke clusters is moeilijk op voorhand vast te stellen. Hiervoor dient nader onderzoek te worden gedaan. De clusters die we in deze regio onderscheiden zijn:

- Energiecluster Kop van Noord-Holland
- Maritiemcluster West-Friesland
- Bouwcluster Waterland
- Maritiemcluster Den Helder
- Recyclingcluster Alkmaar

De koppeling van innovatiebevordering aan de clusterbenadering is een spannende. Deze koppeling wordt door de Rijksoverheid vertaald in hun economisch beleid. De Nota Ruimte en Pieken in de Delta zijn goede voorbeelden van de beleidswijziging van nivellerende investeringen naar investeringen in nationale sterke clusters, sectoren en regio's. Clusters zijn benoemd in termen als Energy Valley, Health Valley en ICT Valley. Buiten de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad is het economisch stimuleringsbeleid vooral op deze clusters gericht. De hierboven beschreven koppeling is mede spannend omdat zo het regionaal bedrijfsleven buiten de clusters hoogstens indirect wordt gestimuleerd en de regio op eigen kracht moet presteren. In Noordwest-Holland bevinden zich geen economische clusters gedefinieerd vanuit de Rijksoverheid. Deze regio kan dan ook vanuit innovatieperspectief weinig aanspraak maken op stimuleringsgelden tenzij kan worden aangesloten bij huidige valleys.

Programmalijn Kennis & Innovatie

In dit hoofdstuk wordt een aanzet gegeven om te komen tot een uitwerking van de programmalijn. Deze programmalijn is uitgedacht op basis van de verwoorde ambitie. De programmaonderdelen bevatten deelonderwerpen (niet hiërarchisch gerangschikt) waarbinnen projecten kunnen worden geformuleerd.

Programmaonderdelen:

<p>A Ondernemerschap in het onderwijs A1 Incubator A2 Mentorcultuur A3 Toegang tot financiering</p>	<p>B Bevorderen kennistransfer B1 Regionaal innovatieplatform B2 Kennisallianties met onderwijsinstellingen B3 Toegang tot kennis</p>
<p>C Digitale infrastructuur C1 Opschalen gemeentelijke breedbandinitiatieven C2 Ketendigitalisering</p>	<p>D Sociale innovatie D1 Innovatie in de zorg D2 Kennisoverdracht van oudere werknemers</p>
<p>E De creatieve regio E1 Creative industry in beeld E2 De economie van Kunst & Cultuur</p>	<p>F Innovatie en bedrijfsomgeving F1 Ruimtelijke eisen aan innovatie F2 Innovatie in vervoer F3 Innovatie en wet- en regelgeving</p>

G Innovatie bij gemeenten
G1 Schaalvergroting bij gemeenten
G2 Bedrijfsverzamelgebouwen en starters
G3 Aanbestedingenbeleid

H Spin-off van bedrijvigheid
H1 Scout en scan organisatie voor starters
H2 Uitbesteden

I Versterking van clusters
I1 Definiëren van clusters
I2 Prestatie van clusters

J Duurzame energie
J1 Windenergie
J2 Innovatie in waterberging

Resumé

De laatste jaren is er een hernieuwde interesse voor innovatie als aanjager van de economische groei. Het begrip innovatie oftewel het proces van vernieuwing krijgt aandacht van zowel overheid als bedrijfsleven. De verschillende overheden trachten naar eigen inzicht innovatie vorm te geven. Innovatie heeft vooral een ruimtelijke component waar het gaat om clustering van bedrijvigheid en in zekere mate ook bij vormen van samenwerking. De regio Noordwest-Holland is een regio die vooral op eigen kracht presteert. Op innovatiegebied liggen er tal van onderwerpen die vragen om een ruimtelijk-economische visie. In dit paper zijn visie en aanzet tot programmaonderdelen gepresenteerd.

Geraadpleegde literatuur, internetsites en organisaties

ATO Noord-Holland (2006), Innovatievermogen onder technologiebedrijven in Noordwest-Holland 2005, Den Helder.

OECD (2005), Main Science and Technology Indicators, Parijs.

CBS (2004), Kennis en economie. R&D-inspanningen in Nederland, Voorburg/Heerlen.

Rijksbegroting 2007, Ministerie van Financiën.

Diverse publicaties via:

www.kennisalliantie.nl

Stichting Nederland Kennisland

RPB: Innovatie atlas

Kennis op de Kaart

Syntens

Senternovem

Kenniscentrum grote steden

Kennispoort Noord-Holland

Kansenkanon (Syntens, Provincie NH)

Antennewijzer 2006, Syntens

Innovatieplatform